Transmisión de refranes españoles al griego a través del francés

CARLOS ALBERTO CRIDA ÁLVAREZ
Universidad Nacional y Kapodistríaca de Atenas (Grecia)

Los préstamos lingüísticos de una lengua a otra, en particular de una lengua de mayor "prestigio" cultural a otra, son una realidad histórica que se viene repitiendo desde la Antigüedad. Baste recordar el numeroso vocabulario griego que pasó a engrosar la lengua latina y luego las neolatinas; ya sea por transmisión directa (neologismos), en ambos casos, o a través de las palabras anteriormente incorporadas al latín (etimología), en el segundo caso, así como en el de otras lenguas. Otro ejemplo significativo lo constituyen las paremias. En el corpus paremiológico europeo hay un gran número de paremias, comunes a la mayoría de las lenguas europeas, las cuales proceden del griego clásico, del latín o del hebreo bíblico. Resultaría vicioso ejemplificar aquí lo expresado, lo cual se halla ampliamente documentado[1]. No obstante, no siempre es fácil demostrar de qué manera pasó cierto refrán de una lengua a otra, dado que se trata de materia oral.

En particular, harto conocido es el origen griego antiguo de determinados refranes muy usados aún hoy en el mundo hispanohablante, los cuales fueron transmitidos a través de colecciones paremiográficas griegas, latinas y castellanas, y de la literatura en estas mismas lenguas, más allá de la indiscutida traducción espontánea y transmisión oral de muchos de ellos.

Muy poco conocida, por no decir desconocida, es la transmisión de paremias castellanas al griego moderno. Afortunadamente, el paremiógrafo griego Nikólaos Politis, en sus inconclusos *Estudios sobre la vida y la lengua del pueblo griego. Refranes*, publicados en 1899, incorporó un número de refranes haciendo la salvedad de que son "bastardos". Asimismo, Politis señaló su origen español y su pasaje al griego moderno a través de la traducción del francés que Zalokostas había hecho de un cuento español. Sin embargo, Politis no menciona de qué obra española se trataba.

El punto de partida de la transmisión de refranes castellanos al griego moderno es nada menos que una novela ejemplar. En *El Licenciado Vidriera*, Miguel de Cervantes Saavedra utiliza a su trastornado personaje para realizar una aguda crítica de la sociedad de la época. Pero para ello no se vale de las enseñanzas morales que transmiten las paremias, puesto que no incluye más de una decena de refranes, más algunas unidades fraseológicas (como: «a lo de Dios es Cristo», «ponerse en los huesos», «ir al río Jordán») y algunas frases en latín. Por lo tanto, *El Licenciado Vidriera* no es una obra literaria con la abundancia de refranes que presenta *El Quijote*, como se podría esperar. No obstante, en la Francia romántica del siglo XIX, influido por el sentimiento de evasión hacia lo

[1] Como botón de muestra se recomienda la lectura de Julia Sevilla y Jesús Cantera. *Pocas palabras bastan. Vida e interculturalidad del refrán*. (Salamanca: Centro de Cultura Tradicional de la Diputación de Salamanca, 2002).

lejano y exótico y por la exaltación que se buscaba de lo popular, Louis Viardot tradujo al francés esta novela corta de Cervantes, la cual publicó en 1838. (Siete años más tarde aparecería su traducción de *El Quijote*.) Viardot no sólo fue un buen traductor (su esposa, la mezzo-soprano y pedagoga Pauline Viardot-García, era de origen español), sino que fue un recreador, ya que, según sus propias palabras, realizó "una traducción libre y abreviada" en la que introdujo "una materia nueva" tomada "del mismo país, de todas sus provincias y en cierta manera de todos sus habitantes", es decir, que tomó prestados "los refranes de España", por lo que cambió el título de *El Licenciado Vidriera* por el de *El nieto de Sancho Panza*[2]. Título singular que daba a su recreación una nueva vinculación con Cervantes y una legitimación para la "materia nueva" por él incluida.

Viardot era conocedor del refranero de Hernán Núñez (1555) y de la obra de su discípulo Mal Lara. Al primero lo incluye en el relato del narrador, al decir que Sancho, es decir, el licenciado Vidriera, sabía más refranes que "el comendador griego", antonomasia que luego aclara en las notas[3]. Del segundo queda más claro que utilizó su *Filosofía Vulgar*, dado que en una nota explicativa de un refrán dice que «es la explicación que da de ese refrán el comendador Juan de Mallara»[4]. En *El nieto de Sancho Panza* de Viardot, hemos contado unos 345 enunciados sentenciosos, de los cuales un alto porcentaje se encuentra en el refranero de Núñez o en el de Correas. La gran mayoría son traducciones literales al francés, como por ejemplo: «Quien con perros se echa, con pulgas se levanta» (N, 5434) «Qui se couche avec des chiens se lève avec des puces». Otros son traducidos con pequeñas variantes pero que guardan el mismo sentido: «El melón y la mujer, malos son de conocer» (N, 2377) «En melons et en femmes, le tout est d'avoir la main heureuse».

Lamentablemente, no hay pruebas de que refranes españoles hayan pasado a través de esta traducción de Viardot a refraneros franceses y, menos aún, a la lengua oral de los franceses[5]. Sin embargo, quiso la fortuna que en 1852 el poeta griego Georgios Zalokostas tradujera al griego moderno la versión francesa de la novela cervantina mencionada, a la que dio el título *El nieto de Don Sancho*. Zalokostas realizó un nuevo recorte, por lo que la novela corta pasó a ser un simple "cuento español", tal cual lo registra dentro del mismo relato, así como el nombre de su traductor francés. No obstante, Zalokostas parece desconocer el nombre del creador español, aunque sí reconoce al personaje cervantino y su importancia. Su traducción comienza así: "Vidriera, nieto del famoso Don Sancho, ayudante de Don Quijote, fue amado por una rica española..."[6] La nueva versión de *El Licenciado Vidriera*, esta vez griega, incorpora unos 200 enunciados sentenciosos de los que trae la versión francesa y sólo dos totalmente nuevos. La traducción de estos enunciados muchas veces es literal, en otros casos hay pequeños cambios o preferencia por la versión griega antigua, cuando le era conocida; mientras que en dos ocasiones Zalokostas adjunta como nota un refrán griego que guarda semejanza semántica, pero que tiene una forma totalmente diferente.
Posteriormente la traducción de Zalokostas fue utilizada por el compilador de refranes del griego demótico I. Venizelos en su obra *Refranes populares*, publicada en 1867. Venizelos recogió como griegos un gran número de los refranes que Zalokostas había traducido del francés, dándole a muchos de ellos una forma demótica más pronunciada, es decir, utilizando un vocabulario y unas formas más populares que aquellos utilizados por Zalokostas. En una oportunidad Venizelos divide

---

[2] Louis Viardot, *Miguel de Cervantes Saavedra. Les Nouvelles Exemplaires*. Traduction de. Avec préface, bibliographie et notes par Maurice Bardon (Paris: Librairie Garnier Frères, sin fecha) 509, nota 1.

[3] Idem, p. 511, nota 27.

[4] Idem, p. 511, nota 35.

[5] El eminente investigador francés Louis Combet, de la Universidad *Lumière*-Lyon II, no cree posible tal influencia, según nos declaró personalmente.

[6] Georgios Ch. Zalokostas, «El nieto de Don Sancho» en *I Mnimosini* 16 (1852) 380.

un refrán en dos (111); y en otra puede que haya cambiado el sentido intencionalmente (69). También presenta errores tipográficos (85) y elipsis (87)[7].

Para concluir, se puede afirmar que queda suficientemente demostrado que un número importante de paremias en español[8], que estaban en uso en los siglos XVI y XVII (al menos las incluían los refraneros castellanos de la época), a través de su traducción al francés por Louis Viardot (1838), han pasado a los refraneros griegos de I. Venizelos (1867) y Nikólaos Politis (1899) gracias a la traducción que de ellos hizo del francés Georgios Zalokostas (1852). Y que el motor de esta transmisión ha sido el prestigio alcanzado por el escritor que llevó la literatura española a su cumbre, Miguel de Cervantes Saavedra.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

CERVANTES SAAVEDRA, M. de: "El licenciado Vidriera", en *Obras completas*. Madrid: M. Aguilar, sin fecha. 1133-1148.

CORREAS, G. (1627 = 2000): *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* (1627). Edición de Louis Combet. Madrid: Castalia.

CRIDA ÁLVAREZ, C. A. (1999): *Antología de refranes del griego moderno y frases hechas con correspondencias en español y viceversa*. Atenas: Kódikas. (*Ανθολογία ισπανικών παροιμιών και παροιμιωδών φράσεων με αντιστοιχίες στα Ελληνικά και αντίστροφα*. Αθήνα, Κόδικας).

JUNCEDA, L. (1996): *Refranes*. Diccionario Espasa. Madrid: Espasa.

NÚÑEZ, H. (1555 = 2001): *Refranes o Proverbios en romance*. Edición crítica de L. Combet, J. Sevilla, G. Conde y J. Guia. 2 tomos. Madrid: Guillermo BLázquez.

POLITIS, N. (1902 = 1965): *Estudios sobre la vida y la lengua del pueblo griego. Refranes*. 4 vol. Atenas: Ergani, 1965. Reimpresión facsímil de la edición de 1902. (Πολίτου, Νικολάου, *Μελέ ται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παροιμίαι*. Εν Αθήναις: Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1899. Φωτοτυπική ανατύπωση της πρώτης εκδόσεως Αθήνα: Εργάνη, 1965.)

VENIZELOS, I. (1867): *Refranes en demótico*. Reunidos e interpretados por. Atenas: Epikerótita, sin fecha. Facsímil de la primera edición. Ermúpolis: Patridos, 1867. (Βενιζέλου, Ι. *Παροιμίαι δημώδεις*. Συλλεγείσαι και ερμηνευθείσαι υπό. Αθήνα: Επικαιρότητα, χ.η. Φωτοτυπική ανατύπωση της πρώτης εκδόσεως Εν Ερμούπολει: Πατρίδος, 1987).

VIARDOT, L. (Traducción) « Le petit-fils de Sancho Panza » en Miguel de Cervantes Saavedra, *Les Nouvelles Exemplaires*. Avec préface, bibliographie et notes par Maurice Bardon. Paris: Librairie Garnier Frères, sin fecha. 225-254.

ZALOKOSTAS, G. Ch. (Traducción) «El nieto de don Sancho» en *I Mnimosini*. Atenas: 1852. Vol. 1, 16, 380-383 y 17, 406-407. Ζαλοκώστα, Γ.Χ. (Μετάφραση) «Ο εγγονός του Δον Σάγ σου» στο *Η Μνημοσύνη*. Αθήνα: 1852. Τομ. Α' τευχ. ΙΣΤ', 380-383 και ΙΖ', 406-407.

CORPUS

Cada numeral sigue el siguiente orden:

- Primero la paremia en español, tomada de Hernán Núñez (N) o de Correas (C). Hay una paremia tomada de Junceda (J) y 18 casos en que no fue posible la ubicación de la forma española.
- Segundo en francés, según la traducción que hizo Viardot.
- Tercero en griego moderno, en que primero se da la traducción de Zalokostas y luego la versión que introdujo Venizelos (B) en su refranero. Cuando ambas formas coinciden sólo aparece una.

---

[7] Ver corpus adjunto.

[8] No hablamos de su origen, pues requeriría otro estudio aparte.

1.
Prends le premier conseil de la femme, jamais le second.
Άκουε την πρώτη συμβουλή της γυναίκας, ποτέ τη δεύτερη.
Άκουε την πρώτη συμβουλή της γυναίκας σου, κι όχι τη δεύτερη. (B, A47) Politis (γυναίκα). señala que es una paremia bastarda en griego.

2. Quien miel se hace, moscas lo comen. (C, Q504)
Qui se fait miel, les mouches le mangent.
Όποιος γίνεται μέλι, τον τρώγουν οι μύγες.
Όποιος γίνεται μέλι, τον τρων οι μύγες. (B, O427)

3. Quien con perros se echa, con pulgas se levanta. (N, 5434. C, Q329)
Qui se couche avec des chiens se lève avec des puces.
Όποιος κοιμάται με σκύλους, σηκώνεται με ψύλλους. (B, O532)

4. Cada hormiga tiene su ira. (N, 1062. C, C88)
Chaque fourmi a sa colère.
Και η μύρμηγκα έχει τον θυμό της.
Έχει κι ο μύρμηγκας χολή, έχει κ' η μύγα σπλήνα. (B. E323). Asimismo, Venizelos recoge las formas antiguas Ένεστι κάν μύρμηκι χολή. Έστι καί παρά μυσί χάρις.

5. Cada mosca tiene su sombra. (N, 1064. C, C94) Cada gallo canta en su muladar. (C, C82)
Chaque cheveu fait son ombre sur la terre. Chaque coq chante sur son fumier.
Πάσα τρίχα έχει τη σκιά της, πας πετεινός το λάλημά του.
Έχει κ' η τρίχα τον ίσκιο της. (B. E322)

6. Si la piedra da en el cántaro, mal para el cántaro; si el cántaro da en la piedra, mal para el cántaro. (N, 6112). Si la piedra da en el cántaro, mal para el cántaro; si el cántaro da en la piedra, mal para el cántaro, no para ella. Si el cántaro... (C, S449). Si la redoma da en la piedra, o la piedra en la redoma, mal para la redoma. (C, S451)
Si la pierre donne sur la cruche, tant pis pour la cruche, et si la cruche donne sur la pierre, tant pis pour la cruche.
Εάν η πέτρα κτυπήσει το αυγό, το αυγό θραύεται, εάν το αυγό κτυπήσει την πέτρα πάλι το αυγό θραύεται.
Αν τ' αυγό χτυπήσει πέτρα, τ' αυγό τσακίζεται· και η πέτρα αν χτυνήσει τ' αυγό, τ' αυγό τσακίζεται. (P, αυγό 11)
Según Politis el parecido es sólo una coincidencia, pues en vez de «cántaro» en griego aparece «huevo». La paremia es conocida en toda Grecia y en Chipre.

7. El huésped y el pece, a tres días hiede. (N, 2329)
Au bout de trois jours, l'hôte et le poisson puent.
Το ψάρι και ο φίλος σε τρεις ημέρες βρωμούν. (B, T584) Paremia aún muy usada en griego.

8. Ir por lana y volver tresquilado. (C, I31) Irés por lana, y vernés tresquilada. (C, I42) Iréis por lana y vendréis tresquilada. (N, 3281)
Tel va chercher de la laine qui revient tondu.
Πολύ ζητούντες μαλλί επανήλθον κουρευμένοι. [επανήλθαν κουρεμένοι]
Επήγε για μαλλί, κ' εβγήκε κουρεμένη. (B, E238)
Venizelos agrega como explicación de la paremia: «De quienes caen en inesperada infelicidad y de los jugadores de cartas». Es aún muy usada.

9. En gran río, gran pez; mas ahógase alguna vez. (C, E1667)
De grande rivière, grande pêche, mais gare d'aller au fond.

Σε μεγάλο ποταμό πιάνονται μεγάλα και πολλά ψάρια, αλλά πρόσεχε το βάθος.
Σε μεγάλο ποταμό πιάνονται μεγάλα ψάρια, μα πρόσεχε το βάθος. (B, E95)

10. Más quiero asno que me lleve que caballo que me derrueque. (N, 3986)
Plutôt un âne qui me porte qu'un cheval qui me jette.
Καλύτερα να ιππεύω όνο, παρά να κρημνιστώ από ίππο.
Κάλλιο να καβαλικεύω γάιδαρο παρά να κρεμαστώ απ' τ' άλογο. (B, K233)

11. Más vale ser cabeza de ratón que cola de león. (C, M638)
Plutôt tête de souris que queue de lion.
Κάλλιο να είμαι κεφαλή ποντικού ή ουρά λέοντος. (B, K198)

12. Más vale pájaro en mano que buitre volando. (N, 4049. C, 589) Más vale un pájaro en la mano que dos volando. (C, M670)
Mieux vaut le moineau dans la main que la grue qui vole au loin.
Κάλλιο σπουργίτης στο χέρι παρά αετός στον αέρα.
Καλύτερα σπουργίτης στο χέρι παρά αετός στον αέρα. (B, K169)

13. Mejor es luego el güevo, que mañana la gallina. (C, M806)
Mieux vaut aujourd'hui l'œuf que demain la poule.
Κάλλιο σήμερον το αυγό ή αύριο η κότα.
Κάλλιο το καθημερινό αυγό, παρ' η μονομερίτικη κότα. (B, K203) Κάλλια το καθημερινό αυγό, παρά την αυριανή όρνιθα. (B, K204)

14. Cuando te dieren la cochinilla, acorre con la soguilla. (N, 1558. C, C1452) Cuando te dieren el anillo, para el dedillo. (N, 1556. C, C1450) Si te dieren la vaquilla, acude con la soguilla. (C, S685)
Si l'on te donne la génisse, mets-lui la corde au cou, et si l'on te donne l'anneau. tends le doigt.
Αν σου χαρίζουν δαμάλα, δένε την από το λαιμό, αν σου χαρίζουν δακτυλίδι άπλωνε το δάκτυλο.
Αν σου χαρίζουν δαμάλα, δένετο από το λαιμό, αν σου χαρίζουν δακτυλίδι άπλωνε το δάκτυλο.
(B, A246)

15. Cuando Dios no quiere, el santo no puede. (N, 1450. C, C1228)
Prie Dieu plutôt que ses saints, car si Dieu ne veut, les saints ne peuvent.
Παρακάλα το Θεό και όχι τους αγίους, διότι δεν χρησιμεύουν οι άγιοι όταν ο Θεός δεν θέλει.
Όταν θελ' ο Θεός, βοηθούν κ' οι άγιοι. (B, O835)

16. Quien no tiene miel en la orza, téngala en la boca. (N, 5672)
Qui n'a pas de miel dans sa ruche doit l'avoir dans sa bouche.
Όποιος δεν έχει μέλι στη χύτρα, ας έχει στο στόμα.
Όποιος δεν έχει μέλι στη χύτρα του, ας έχει στο στόμα του. (B, O448)

17. Quien da pan a perro ajeno, pierde el pan y pierde el perro. (CB, 2685)
Qui donne du pain au chien d'autrui perd son pain et le chien aussi.
Όποιος ρίττει ψωμί στο σκύλο ξένο, χάνει και το ψωμί και το σκύλο.
Όποιος θρέφει ξένο σκύλο, η χαρά μόνο του μένει. (B, O616)
Venizelos también recoge la forma antigua Όστις κύνα τρέφει ξένον, τούτωι μόνωι λίνος μένει.

18. Del árbol caído todos hacen leña. (CB 281)
De l'arbre tombé chacun fait du bois.
Δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται. Paremia que se mantiene hasta hoy en griego en su forma antigua.

19. Quien compra lo que no ha menester, vende lo que ha menester. (C, Q303) Quien compra lo que no puede, vende lo que le duele. (N, 5424. C, Q304)
Achète le superflu et tu vendras le nécessaire.
Όποιος αγοράζει τα περιττά θα πωλήσει τα αναγκαία.
Όποιος αγοράζει τα περιττά, πουλάει τα αναγκαία. (B, O399)

20. Del agua vertida, la media cogida. (N, 1857)
Fleuve qui se partage devient ruisseau.
Ποταμός μοιραζόμενος γίνεται ρύαξ.
Ποταμός μοιραζόμενος γίνεται ρυάκια.(B, Π207)

21.
Défie-toi du bœuf par devant, de la mule par derrière, et du moine de tous les côtés.
Φυλάξου από τα έμπροσθεν του ταύρου, από τα όπισθεν του ημιόνου, και πανταχόθεν από τον καλόγερο. (B, T243). Το βόδι απ' τα κέρατα, το γάιδαρο απ' τα πόδια, και τον καλόγερο απ' όλα τα μέρη να φοβάσαι.

22. A la puerta del rezador no tiendas tu trigo al sol. (C, A382)
A la porte du diseur de patenôtres n'étends pas ton blé au soleil.
Μην απλώσεις το σίτο σου να ηλιασθεί σ' αυλή καλόγερου.
Μην απλώνεις το σιτάρι να λιασθεί σ' αυλή καλόγερου. (B, M163)

23. Quien solo come su gallo, solo ensille su caballo. (N, 5765)
Qui mange seul son coq sellera seul son cheval.
Όποιος τρώγει την πίττα μόνος του, θα σελώσει μόνος το άλογό του.
Όποιος τρώγει την πίττα μόνος του, θα σελώσει το άλογό του. (B, O620)

24. Vida sin amigo, muerte sin testigo. (N, 6646)
Vie sans amis, mort sans témoins.
Όποιος ζει χωρίς φίλους, αποθνήσκει έρημος.
Όποιος ζει χωρίς φίλους, αποθάνει έρημος. (B, O511)

25. Un dedo a otro, y todos al rostro. (N, 6542)
Une main lave l'autre et toutes deux la figure.
Το ένα χέρι νίπτει το άλλο και τα δύω το πρόσωπο.
Το 'να χέρι νίβει τ' άλλο, και τα δυο το πρόσωπο. (B, T363) Asimismo, Venizelos recoge las formas antiguas: Χειρ χείρα νίπτειν, δάκτυλος τε δάκτυλον. Άδε χειρ την χείρα νίζει, δος τι και λάβε τι· [κατά δε τον Επίχαρμον]
Paremia aún muy usada en griego.

26. Di a tu amigo tu secreto y tenerte ha el pie en el pescuezo. (N, 1933)
Dis ton secret à ton ami, et il te tiendra le pied sur la gorge.
Πες του φίλου μυστικό, για να σε πνίξει στο λαιμό. (B, E92)

27.
Nargue de l'ami qui couvre avec les ailes et mord avec le bec.
Φυλάξου από φίλο οπού σε χαδεύει με το χέρι και σε δαγκάνει με το στόμα. (B, Φ68)

28. Buen amigo es el gato, sino que rascuña. (N, 955)
Bon ami est le chat, hormis qu'il égratigne.
Καλός φίλος ο γάτος, αν δεν είχε νύχια. (B, K267)

29.
Plutôt voler avec les bons que prier avec les méchants.
Καλύτερον κλέπτε με τους καλούς, ή νήστευε με τους κακούς.
Καλύτερον κλέπτε με τους καλούς και νήστευε με τους κακούς. (B, K166)

30. Oveja que bala, bocado pierde. (N, 4871)
Brebis qui bêle perd une bouchée.
Πρόβατο που βελάζει χάνει την χαψιά του. (B. Π253)

31. El hábito no hace al monje. (C, E597)
Ce n'est pas la robe qui fait le moine.
Το φόρεμα δεν κάμνει τον παπά.
Το φόρεμα μόνο, δεν κάνει τον καλόγερο. (B. T570) Más usada en la actualidad es la forma:
Το ράσο δεν κάνει τον παπά.

32. Burlaos con el asno, daros ha en la barba con el rabo. (N, 1013; C, B549)
Plaisantez avec l'âne, il vous donnera de sa queue par le nez.
Αν χωρατεύεις με το γάιδαρο θα σε κτυπήσει στο πρόσωπο με την ουρά του. (B, A272)

33. El mal entra a brazadas, y sale a pulgaradas. (C, E769)
La maladie vient à cheval et s'en retourne à pied.
Η ασθένεια έρχεται έφιππος και φεύγει πεζή.
Η ασθένεια καβάλα έρχεται, και φεύγει πεζή. (B, H23)

34. Bien vengas mal, si vienes solo. (C, B242)
Sois le bienvenu, mal si tu viens seul.
Καλώς ήλθες δυστυχία εάν είσαι μοναχή.
Καλώς ήλθες δυστυχία αφού ήλθες μοναχή.
Καλώς τηνε τη δυστυχία αν έλθεις μοναχή σου. (B, K272)

35.
Qui en punit un en instruit cent.
Όστις τιμωρεί ένα, διδάσκει εκατό.
Όστις παθαίνει ένα δασκαλεύει εκατό. (B, O761)

36. Quien tropieza y no cae, en su paso añade. (N, 5824)
Qui trébuche et ne tombe pas ajoute à son pas.
Όποιος σκοντάφτει και δεν πέφτει, κερδίζει πολλά βήματα. (B, O598)

37. No falte cebo al palomar, que las palomas ellas se vendrán. (N, 4579)
Qu'il y ait de l'appât au colombier, et les pigeons n'y manqueront pas.
Ρίχτε σιτάρι και περιστέρια δεν λείπουν. (B, P7)

38. Si tuviéramos dinero para pan, carne y cebolla, nuestra vecina nos prestaría/ prestara una olla. (N, 6197; C, S712)
Si nous avions du pain, de la viande et des oignons, la voisine nous prêterait une marmite.
Αν είχαμε ψωμί, κρέας και κρομμύδια, η γειτόνισσα μας δάνειζε χύτρα. (B, A183)

39. Agua que pasó, molino no muele. Agua pasada no muele molino. (C, A1030)
L'eau passée ne fait pas tourner le moulin.
Με νερό που λείπει, μύλος δεν γυρίζει.
Με νερό που λείπει, μύλος δεν αλέθει. (B. M78)

40. En los nidos de antaño, no hay pájaros hogaño. (N, 2747; C, E1799)
Dans les nids de l'an dernier, il n'y a pas d'oiseaux cette année.
Η περσινή φωλιά εφέτος δεν έχει πουλιά.
Η περσινή φωλιά δεν έχει πουλιά. (B, H181)

41. El ojo del amo engorda el caballo. (N, 2413)
L'œil du maître engraisse le cheval.
Το μάτι του οικοκύρη τρέφει το άλογο.
Το μάτι του νοικοκύρη τροφή τ' αλόγου. (B, T331)

42. Quien su carro unta, sus bueyes ayuda. (N, 5766)
Qui graisse sa charrette aide à ses bœufs.
Όποιος αλείφει τους τροχούς της αμάξης βοηθάει τα άλογά του.
Όποιος αλείφει τους τροχούς της αμάξης του, βοηθά το άλογό του. (B, O402)

43. Palabra y piedra suelta, no tiene vuelta. (N, 4900)
Parole ou pierre lâchée ne peut être rattrapée.
Λόγος και λιθάρι φεύγουν και δεν πιάνονται. (B, Λ38) De uso frecuente.

44. Hablar sin pensar es tirar sin encarar. (N, 3044)
Parler sans penser, c'est tirer sans mettre en joue.
Όποιος λαλεί χωρίς να σκέπτεται, τουφεκίζει χωρίς να σημαδεύει.
Όποιος λαλεί χωρίς να σκέπτεται, τουφεκίζει χωρίς να συλλογιέται. (B. O541) Velizelos también incluye la máxima de Isócrates: Ç ãëþóóá ìç ðñïôñå÷Ýôù ôçò äéáíïßáò. Paremia aún en uso.

45. El perro viejo, si ladra da consejo. (N, 2437; C, E1026)
Quand le vieux chien aboie, il avertit.
Παλαιός σκύλος, καλός φύλακας.
Παλαιός σκύλος, καλός φύλακας και ακόμη καλός φίλος. (B. Π20)

46. Aunque la lima mucho muerde, alguna vez se le quiebra el diente. (N, 819)
Quoique la lime morde beaucoup, quelquefois elle se casse les dents.
Το ρινί τρώγει το σίδηρο, αλλά πολλάκις θραύεται.
Το ρινί τρώγει το σίδηρο, αλλά κάποτε σπάει. (B, T449)

47.
Combien vaut le quintal de fer? je veux une aiguille.
Πόσον την οκά το σίδηρο; Δώσ' μου ένα βελόνι.
Πόσο την οκά το σίδηρο; Δώσ' μου ένα βελόνι./ Πόσο την οκά το σίδηρο; Δώσ' μου ένα παρά βελόνι. (B, Π205)

48. La codicia rompe el saco. (C, L130)
L'envie d'y trop mettre rompt le sac.
Με το πολύ το στοίβασμα ο σάκος θα τρυπήσει. (B, M133)

49.
Cochon souillé de fange veut salir les autres.
Χοίρος λασπωμένος κι' άλλον ζητεί να χρίσει. (B, X44)

50. La manzana podrida, pierde a su compañía. (N, 3426)
Pomme pourrie perd toute sa compagnie.
Το μήλο το σάπιο σαπίζει τα γερά.
Το σάπιο μήλο σαπίζει και τα γερά. (B, T450)

51.
Ne dois pas au riche, et ne promets pas au pauvre.
Να μη χρωστάς σε πλούσιο, πτωχό να μη δανείζεις. (B, N16)

52. Ni sirvas a quien sirvió, ni pidas a quien pidió. (N, 4463). Ni sirvas a quien sirvió, ni pidas a quien pidió, no mandes a quien mandó. (C, N312)
Ne sers pas qui a servi et ne commande pas à qui a commandé.
Μη γίνεις δούλος σε όποιον ήταν δούλος, και μη πάρεις δούλο εκείνο πού ήταν αυθέντης. (B, M144)

53. A río revuelto, ganancia de pescador. (N, 254)
Rivière débordée, profit des pêcheurs.
Ποτάμι ξεχειλισμένο, χαρά των ψαράδων. (B, Π206)

54. A carne de lobo, diente de perro. (N, 36)
A chair de loup, dent de chien.
Κρέας λύκου, δόντι σκύλου. (B, K439)

55.
Il faut chercher le bien et attendre le mal.
Ζήτα το καλό, το κακό έρχεται μόνο του. (B, Z21)

56.
C'est le dernier que le chien mord.
Τον υστερινό δαγκάνει ο σκύλος. (B, T405)

57.
Bien pauvre est celui qui compte son troupeau.
Πτωχός ποιμήν όστις μετρά το ποίμνιό του.
Φτωχός τσοπάνης που μετρά τα πρόβατά του. (B, Φ64)

58. Cabello luengo y corto el seso. (N, 1037)
Longs cheveux, courte cervelle.
Μαλλιά μακριά, γνώσεις κοντή.
Μακριά μαλλιά και λίγη γνώση. (B, M22) Aún en uso.
Μακριά μαλλιά και λίγα μυαλά (B, M23) Asimismo, Venizelos incluye los versos: Κάλλιο να 'χεις, κόρη μου, σωστά τα μυαλά σου,/ Παρά μεγάλα και χρυσά τα άχρηστα μαλλιά σου.

59. Callar y ojos, tomaremos la madre y los pollos. (N, 1096; C, C210)
Yeux ouverts et bouche close, nous prendrons la mère et les petits.
Μάτι' ανοικτά, στόμα κλεισμένο, πιάνουμε και τη μάννα και τα πουλιά. (B, M43)

60. Calle quien dio, y hable quien tomó. (C, C213)
Que celui qui a donné se taise, que celui qui a reçu parle.
Όποιος δίδει ας σιωπήσει, όστις λαμβάνει ας ομιλήσει. (B, O471)

61. Cada uno dice de la feria como le va en ella. (N, 1073)
Chacun parle de la foire comme il y a vendu.
Κατά τα κέρδη μου κρίνω το πανηγύρι. (B, K322)

62. La palabra de la boca, mucho vale y poco cuesta. (N, 3532)
Parole honnête coûte peu et vaut beaucoup.
Ο καλός λόγος είναι ολιγοέξοδος και πολύ αξίζει. (B, O170)

63. Cuando el lobo da en la dula, ¡guay de quien no tiene más de una! (N, 1469)
Quand le loup donne dans la bergerie commune, malheur à qui n'a qu'une brebis.
Ο λύκος πέφτει στο μαντρί αλιά πόχει το ένα. (B, O278)

64. Del cuero salen las correas. (N, 1864)
Du cuir d'autrui, longues courroies.
Τα δέρματα του γείτονα βγάνουν πλατιές λωρίδες.
Κρασί χάρισμα γλυκό σαν μέλι.
Τα δέρματα του γείτονα (ή του φίλου) βγάνουν πλατιές λουρίδες. (B, T18)

65. Dame donde me asiente, que yo haré donde me acueste. (N, 1624)
Donnez-moi pour m'asseoir, et je prendrai bien pour me coucher.
Δώσ' μου να καθίσω και μόνος μου πλαγιάζω. (B, Δ141)

66.
De l'emporté détourne-toi un moment; du sournois, toute ta vie.
Παραμέρισε ολίγον όταν βλέπεις θυμωμένο, από κρυψίνουν να φυλάσσεσαι πάντοτε.
Παραμέρισε λιγάκι, όταν βλέπεις θυμωμένο. (B. Π42) Venizelos también incluye: Δος τόπον τηι οργήι.

67. Más vale dar que tomar. (C, M517)
Donner est honneur, demander douleur.
Είναι τιμή να δίδει τις, και θλίψη να γυρεύει. (B, E78)

68. Mocedad ociosa, vejez trabajosa. (C, M1069)
Jeunesse oisive, vieillesse laborieuse.
Νέος ακαμάτης γέρος δυστυχής. (B, N56)

69. Honra al bueno porque te honre, y al ruin porque no te deshonre. (N, 3222; C, H571)
Honore le bon pour qu'il t'honore, et le méchant pour qu'il ne te déshonore.
Τίμα τον καλόν να σε τιμήσει, τίμα τον κακόν να μη σε ατιμήσει.
Τίμα τον καλόν να σε τιμήσει, τίμα τον κακόν να σε ατιμάσει. (B, T219)

70. Hurtar el puerco y dar los pies por Dios. (N, 3263)
Voler le cochon, et donner les pieds pour l'amour de Dieu.
Κλέψε το χοίρο και δώσ' τα ποδάρια δια την αγάπη του Θεού.
Κλέψε χοίρο και δώσ' τα ποδάριά του για την αγάπη του Θεού. (B, K389)

71. La hija casada, sálennos yernos. (C, L270)
Notre fille mariée, les gendres arrivent.
Αφού υπανδρευτεί η κόρη μας, γαμβροί μας παρουσιάζονται. (B, A491)

72. La casa quemada, acudís con el agua. (N, 3353)
La maison brûlée, tout le monde apporte de l'eau.
Όταν αποκαεί το σπίτι, όλοι φέρνουν νερό. (B, O798)

73. La culpa del asno, échanla/echarla a la albarda. (N, 3366 ; C, L169)
Il ne faut pas jeter la faute de l'âne sur le bât.
Αν έσφαλε ο γάιδαρος, τί φταίει το σαμάρι; (B, A197)

74. La gotera, dando, hace señal en la piedra. (N, 3386)
La gouttière creuse la pierre.
Ο νεροχύτης τρώγει την πέτρα.
Η τριχιά τρώγει την πέτρα.

Ο νεροχύτης τρώγει την πέτρα/ την τρυπά. (B, O320) Venizelos también incluye la variante: Σταγόνες ύδατος κοιλαίνουσι πέτρας.

75. Quien quisiese mula sin tacha, ándese a pie o estése sin ella. (C, Q664)
Qui veut une mule sans défaut doit se résoudre à aller pied.
Όποιος θέλει ημίονο χωρίς ελάττωμα, ας οδοιπορεί πεζός.
Όποιος θέλει μουλάρι χωρίς κουσούρι (ελάττωμα), ας περπατεί πεζός. (B, O509)

76. La mala llaga sana, la mala fama mata. (N, 3423)
La mauvaise blessure guérit; la mauvaise renommée tue.
Η κακή πληγή θεραπεύεται, το κακό όνομα θανατώνει. (B, H80)

77. Lo peor del pleito es que de uno nacen ciento. (N, 3725)
Le pire des procès, c'est que d'un il en naît cent.
Μία δίκη γεννά εκατό.
Μία δίκη φέρνει εκατό. (B, M219)

78. Más vale mala avenencia que buena sentencia. (N, 4046)
Plutôt mauvais accord que bon procès.
Κάλλιο κακός συμβιβασμός ή καλή απόφαση.
Κάλλιο ένας κακός συμβιβασμός, παρά μια καλή κρίση (δίκη). (B, K217)

79. Mucho sabe la zorra, pero más el que la toma. (C, M1232)
Le renard en sait long, mais plus long celui qui l'attrape.
Η αλεπού είναι πονηρή, αλλά πονηρότερος εκείνος που την πιάνει.
Η αλεπού είναι πονηρή, αλλά πιο πονηρός εκείνος που την πιάνει. (B, H9)

80. Una golondrina no hace verano. (N, 6560)
Une hirondelle ne fait pas le printemps.
Ένα χελιδόνι δεν φέρει την άνοιξη.
Ένας κούκος δεν φέρει την άνοιξη.
Ένας κούκος/ ένα χελιδόνι δεν κάνει άνοιξη/ Μάη. (B, E195) Asimismo, Venizelos incluye las paremias antiguas: Μία χελιδών έαρ ου ποιεί. Το γάρ έαρ ούτε μία χελιδών ποιεί ούτε μία ημέρα [κατά Αριστοτέλην].

81.
Ne redoute pas une tache que l'eau puisse enlever.
Κηλίδα που το νερό εξαλείφει μη τη συλλογίζεσαι.
Λεκέ [κηλίδα] που βγάλει το νερό, να μη το συλλογίζεσαι. (B, Λ21)

82. Por mucho madrugar, no amanece más aína. (N, 5153)
Quelque matin qu'on se lève, le jour n'en vient pas plus tôt.
Όσο και αν ξυπνάς νωρίς, δεν φέγγει πρωτύτερα.
Όσο ξυπνάς νωρίς, δεν φέγγει μπροστύτερα. (B, O788)

83. No se acuerda la suegra que fue nuera. (N, 4713; C N1126)
La belle-mère ne se souvient pas qu'elle fut belle-fille.
Πως ήταν νύμφ' η πεθερά δεν ενθυμάται πλέον.
Πως ήταν νύφη η πεθερά, δεν το θυμάται πλέον. (B, Π275)

84. Suegra, ni de azúcar buena; nuera, ni de barro ni de cera. (N, 6283)
Belle-mère, fût-elle de sucre, est amère.
Η πεθερά και από ζάχαρη αν είναι, πάντοτε πικρή είναι.

Η πεθερά και από ζάχαρη αν είναι, πάντα πικρή είναι. (B, H177)

85. No quiebra delgado, sino gordo y mal hilado. (N, 4702)
Ce n'est pas le fil menu qui casse, mais le gros et mal filé.
Δεν σπάει το λεπτό ράμμα αλλά το κακοραμμένο.
Δεν σπάει το κακό (π)ράμμα, αλλά το κακοραμμένο. (B, Δ88)

86. Pues ara el rocín, ensillemos el buey. (N, 5259)
Puisque le cheval laboure, sellons le bœuf.
Άν το άλογο οργώνει, σέλωσε το βόδι.
Αν το άλογο οργήσει, σέλωσε το βόδι.(B, A256) Politis (άλογο 6) señala que es una paremia bastarda en griego.

87. Quien deja camino real por la vereda, piensa atajar y rodea. (N, 5459)
Qui laisse le grand chemin pour la traverse, pense aller plus droit et fait un circuit.
Όποιος αφήνει το μεγάλο δρόμο και παίρνει το μονοπάτι, θαρρεί ότι κερδίζει, αλλά χάνει.
Όποιος αφήνει το μεγάλο δρόμο και πιάνει το μονοπάτι, θαρρεί κερδίζει, αλλά χάνει. (B, O410)

88. Quien en lo llano tropieza, ¿qué hará en la sierra? (N, 5482)
Qui trébuche dans la plaine, que fera-t-il dans la montagne?
Όποιος σκοντάφτει στο ίσωμα, τι θα κάμει στο βουνό; (B, O597)

89.
Qui va en arrière fait deux fois le chemin.
Όποιος γυρίζει, κάμνει δύο δρόμος. (B, O430)

90. Quien mal enhorna, saca los panes tuertos, y ansí como ansí paga la poya. (C, Q432)
Qui mal enfourne tire les pains tordus.
Όποιος κακά φουρνίζει, βγάνει στραβά καρβέλια.
Όποιος κακά φουρνίζει, βγάζει στραβά καρβέλια. (B, O522)

91. Quien a su perro quiere matar, rabia le ha de levantar. (N, 5339) Quien mal quiere a su can, levántale que quiere rabiar. Quien mal quiere a su can, levántale que rabia. Quien mal quiere a su can, rabia le llama. (C, Q444)
Qui veut tuer son chien le dit enragé.
Όποιος έχει όρεξη να φονεύσει το σκύλο του, τον λέγει λυσσασμένο.
Όποιος έχει όρεξη να σκοτώσει το σκύλο του, τον λέγει λυσσασμένο. (B, O494β)

92. Quien desdeña la pera, comer quiere de ella. (N, 5463)
Qui dédaigne la poire veut en manger.
Όποιος κατηγορεί το αχλάδι, θέλει να το φάγει. (B, O527)

93. Quien a mi hijo quita el moco, a mí besa en el rostro. (N, 5333)
Qui mouche mon enfant me baise au visage.
Όποιος σφουγγίζει το παιδί μου, με φιλάει στο πρόσωπο. (B, O610)

94.
Quand les commères se querellent, les vérités se découvrent.
Γυναικούλες μαλώνουν, αλήθειες λέγονται.
Γυναικούλες μαλώνουν, αλήθειες λέγουν. (B, Γ110)

95. Ruego de grande, fuerza es que te hace. (N, 5933)
Prière d'un grand, c'est violence qu'il fait.

Ο πλούσιος πού παρακαλεί τον Θεό, κακό έχει στο νου του. (B, O384)

96. Siéntate en tu lugar, no te harán levantar. (N, 6211)
Assieds-toi à ta place, on ne te fera pas lever.
Αν κάθεσαι στη θέση σου, κανείς δε σε σηκώνει. (B, A224)

97. No se puede hacer a la par sorber y soplar. (N, 4725)
Humer et souffler ne peuvent se faire à la fois.
Ή ρούφα ή φύσα, τα δύο μαζί δεν γίνονται.
Ή ρούφα ή φύσα, και τα δυο μαζί δεν γίνονται. (B, H214)

98. Quien prende la anguilla por la cola y la mujer por la palabra, bien puede decir que no tiene nada; o haga de cuenta que no tiene nada. (C, Q594)
Tenir une femme par sa parole, c'est tenir une anguille par la queue.
Όποιος πιστεύει τη γυναίκα από τα λόγιά της, πιάνει το βελόνι από την ουρά.
Όποιος πιστεύει τη γυναίκα από τα λόγια, πιάνει το βελόνι από την ουρά. (B, O585)
Politis (Ä, āõíáßêá 92[A] p.232) no sólo advirtió de que se trata de un refrán español, sino de que Venizelos lo tomó de Zalokostas, quien había confundido *anguille* con *aiguille* en su traducción.

99.
Le rayon de miel est doux, mais l'abeille pique.
Το μέλι είναι γλυκύτατο, κ' η μέλισσα κεντάει. (B, T336)

100. El hombre es el fuego, la mujer la estopa; viene el diablo y sopla. (N, 2315)
L'homme est de feu, la femme d'étoupe, le diable arrive et souffle.
Ο άνδρας είναι από φωτιά, η γυναίκα από στουπί, ο διάβολος καταφθάνει και φυσάει.
Ο άνδρας είναι από φωτιά, η γυναίκα από στουπί, κι ο διάβολος καταφθάνει και φυσάει. (B, O22)

101.
Le mariage est un sac où sont enfermés quatre-vingt-dix-neuf serpents et une anguille, qui osera y mettre la main?
Ο γάμος είναι σάκος όπου είναι κλεισμένα ενενήντα εννέα φίδια και ένα χέλι. Ποιός τολμά να βάλει το χέρι του;
Ο γάμος είναι σάκος, που 'ναι κλεισμένα φίδια, και ένα χέλι, ποιός να βάλει το χέρι του; (B, 044)

102. Buey suelto, bien se lame. (N, 1004)
Le bœuf libre du joug se lèche plus à l'aise.
Βόδι λυμένο λύεται εύκολα. (B, B56)

103.
En se mariant, on perd plus que sa liberté, on change même de patrie.
Όστις λαμβάνει γυναίκα χάνει και την ελευθερία του και την πατρίδα του.
Όποιος παίρνει γυναίκα χάνει και την ελευθερία και την πατρίδα του. (B, O569)

104.¿De dónde eres, hombre? --De la aldea de mi mujer. (N, 1682)
D'où es-tu, homme? du pays de ma femme.
Πόθεν είσαι; από τον τόπο της γυναίκας μου.
Πόθεν είναι νοικοκύρης; όθε κ' η γυναίκα μου. (B, Π159)

105. Donde una cabra va, allí quieren ir todas. (C, D630)
Où saute la chèvre saute tout le troupeau.
Όπου πηδάει η γίδα, φθάνουν ολ' οι τράγοι. (B, O686)

106. Al buey, por el cuerno, y al hombre, por el verbo. (N, 420)
Le bœuf s'attache par la corne et l'homme par sa parole.
Το βόδι δένεται από τα κέρατα και ο άνθρωπος από το λόγο του.
Το βόδι δένεται από τα κέρατα και ο άνθρωπος απ' τα λόγια του. (B, Τ243β)

107. El melón y la mujer, malos son de conocer. (N, 2377) El melón y la mujer, por el rabo se han de conocer. (N, 2378)
En melons et en femmes, le tout est d'avoir la main heureuse.
Στη γυναίκα και στο χειμωνικό χρειάζεται τύχη.
Γυναίκα και χειμωνικό η τύχη τα διαλέγει. (B, Γ106)

108. Al más ruin puerco, la mejor bellota. (N, 484)
C'est le plus mauvais cochon qui mange le meilleur gland.
Πολλάκις ο χειρότερος χοίρος τρώγει το καλύτερο βελανίδι.
Πολλές φορές ο κακός χοίρος τρώγει το καλύτερο βελανίδι. (B, Π181)

109. Quien quisiere mujer hermosa, el sábado la escoja, que no el domingo en la boda. (N, 5728)
Choisis ta femme le samedi, et non le dimanche à l'église.
Διάλεξε τη γυναίκα το Σάββατο και όχι τη Κυριακή στην εκκλησία. (B, Δ114β)

110. Quien tiene mujer parlera, o castillo en la frontera, o viña en la carretera, no le puede faltar guerra. (J 421)
Celui qui a femme jolie, ou vigne sur le grand chemin, ou château sur la frontière, ne manque jamais de guerre.
Οπόχει γυναίκα εύμορφη και αμπέλι στη δημοσιά, ή υποστατικό στα σύνορα δεν έχει ποτέ ησυχία.
Οπ' έχει γυναίκα όμορφη κι αμπέλι στη δεμοσιά [σύνορα], δεν έχει ποτέ ησυχία. (B, O369)

111. Más vale el árbol que sus flores, y más tu dote en tierras que no en tiras y cordones. (N, 4024; C, M533)
Mieux vaut le tronc de l'arbre que ses fleurs, et mieux une dot en terre qu'en rubans.
Καλύτερα το κορμί του δένδρου παρά τα λουλούδιά του, καλύτερα προίκα σε κτήματα παρά σε φορέματα.
Καλύτερα το κορμί του δένδρου, παρά τα φύλλα του. (B, K170)
Καλύτερα προίκα σε κτήματα παρά σε φορέματα. (B, K168)

112. La mujer y el vidrio, siempre está en peligro. (N, 3498)
La femme et le verre sont toujours en péril.
Γυναίκα και γυαλί σπουν εύκολα. (B, Γ105)

113. Si el hijo sale al padre, de duda saca la madre. (N, 6085)
Quand l'enfant ressemble au père, il ôte de doute la mère.
(Ε)άν σου μοιάζει το παιδί, μη πεις πως είναι ξένο. (B, E1)

114.
Ne faites jamais plus d'une fois la faute de vous marier.
Μη κάμεις την ανοησία να νυμφευθείς δις.
Μη κάμεις την τρέλα και παντρευτείς δυο φορές. (B, M152)

115. La primera mujer, escoba, y la segunda, señora. (N, 3551)
La première femme servante, la seconde maîtresse.
Πρώτη γυναίκα δούλα, δεύτερη κυρά. (B, Π273)
Existen muchas variantes de esta paremia en toda Grecia.